

Екатерина ПЕТКОВА

ПУ „Паисий Хилендарски“, гр. Пловдив, България

e-mail: zenid@abv.bg

ПОСТУЛИРАНИТЕ ПОЗИЦИИ НА МЕЖДУТЕКСТОВОСТТА В СЪВРЕМЕНОТО МЕТОДИЧЕСКО ПОЛЕ

Ekaterina PETKOVA

Plovdiv University “Paisii Hilendarski”, Plovdiv, Bulgaria

e-mail: zenid@abv.bg

POSTULATED POSITIONS OF INTERTEXTUALITY IN THE CONTEMPORARY METHODOLOGICAL FIELD

The paper presents literary thesis statements put into practice regarding intertextuality taken from the methodology of today’s literary education. Segments have been discussed taken from the authoritative works on *Methodology of literary education* (Yoveva 2008), *Hermeneutics, deconstruction, constructivism in secondary school literature education* (Damyanova 2012), *Technology of literature education methods* (Radev 2015) and *The lesson of literature 1.–12. Methodology and methods* (Teneva 2005), all of them arguing the key positions of intertextuality used for reading/interpretation of the the creations of artistic verbalism.

Keywords: intertextuality, methodology, contemporary literary education

Увод

Настоящата разработка отчита фундаменталната роля на българските научни и наукоприложни тези за осъществяването на пълноценен литературно-образователен процес. Репрезентирайки потърсения от българските методици захват между научните достижения и прагматиката., изследването аргументира необходимостта от рационализация на междутекстовостта в съвременния литературнообразователен дискурс.

Изложение

Позовавайки се на актуални философски и литературоведски становища Р. Йовева, А. Дамянова, Р. Радев и Т. Тенева постулират ключовите позиции на междутекстовостта за четене/ разчитане на творенията на художествената словесност.

Убедително е представена ролята на междутекстовия подход в съвременния литературнообразователен дискурс в книгата на Румяна Йовева „Методика на литературното образование“ (Йовева 2008: 40–48).

Възприемчивостта/откритостта на читателското съзнание за множеството смисли на текста е репрезентирана в постулата „Текстовете се мислят в мрежа от връзки“ (Йовева 2008: 40). Считаме, че твърдението намира своите основания в генеративната обусловеност на литературното произведение, чието разбиране се осъществява чрез приближаване на хоризонтите на текста и на реципиента. Оставените (от разнообразните текстове) следи в хоризонта/ в мисленето на възприемателя провокират диалога между текстовете.

Уместно е предложението на авторката „междутекстовостта да се операционализира като методически подход“, чиято първоначалната цел е да се формират умения за откриване/констатиране на междутекстовите връзки и позовавания, а впоследствие и за тяхното осмисляне.

Тълкуването на междутекстовата активност е обвързано с текстопораздаващия контекст, както и с контекста на възприемателя, породени съответно от авторовата интенция/литературния дискурс и достигнатото познавателно равнище, житейските нагласи и потребности на читателя/ученик. Откъдето идва и **безспорната роля на междупредметните връзки** в училищното образование за осъществяването на междутекстовия подход. Благодарение на междудисциплинарния интегритет междутекстовостта се търси в плана на свързаността на художествения текст с друга творба, с историческо събитие, със социален факт, с митология, фолклор, история и др.

Интерес за настоящото изследване представляват равнищата за идентификация на междутекстовата свързаност, визириани в Проект за работа върху междутекстовата свързаност (Йовева 2008: 44–45):

1. Идентификация на чужди текстове (в т.ч. модели, образи, символи) в полето на литературната творба; начини на битуване – цитати, трансформации и т. н.
2. Идентификация на чуждия текст в собствения му контекст. Тази идентификация е постижима чрез тълкуване. Когато в текстовото пространство са привлечени архетипни модели или символи, те не се интерпретират, а се дава информация за тяхните значения.
3. Идентификация на смисъла и значението на чуждия в авторовия контекст.
4. Функции на чуждите текстове за съграждането на „ореола“ (конотативните значения) на авторовия.
5. Функции на чуждите текстове в цялостния авторов дискурс (обобщение, постижимо в гимназии с мотивирани ученици).

Разбира се, *Проектът* е реалистичен, когато е съобразен с възрастовите и психологическите особености на учещите – в прогимназиалния етап равнищата за идентификация на междутекстовата свързаност се търсят на емпирично ниво, в гимназиалния (етап) понятието междутекстовост „се семантизира“, съответно и осмисля.

Книгата на Йовева дава идеи за следните тезисни постановки:

Откриването на междутекстовите връзки е обусловено от учебното съдържание.

Основателно е предложението началото на междутекстовия подход в прогимназиалната образователна степен да се постави с релацията мит – фолклор – литература. Съпоставката между мита и фолклора, ярко изявена в „модела за света“ (в обобщителния урок), подготвя разбирането на литературната творба. С включването на художествени произведения в учебното съдържание започва изясняване на междутекстовата съотнесеност между трите словесни модела по отношение на теми, мотиви, образи, символи и др. Съпоставката обичайно се извършва, като се разчита най-вече на познатото/ изученото, но понякога се налага и запознаване с неизучавани текстове, цитирани или парафразирани в изучаваната творба. Подобно явление е характерно най-вече за литературнообразователния дискурс в 7. и 8. клас, където рецептивните кодове за изясняване на междутекстовостта се откриват в творби, които не са включени в учебното съдържание. Задълбочаването на интерпретативните подходи към текста в последните два класа на образователната степен позволява осмисляне на междутекстовите връзки, осъществени чрез цитат (напр. при Ботев и Вазов „немили-недраги“), образ („хайдушкият Балкан“), пространствен модел („чужбина – родина“) и други. (Йовева 2008: 46)

Учебното съдържание в гимназиалната образователна степен (9. – 12. клас) включва изучаване на литературна епоха (школа, направление), автор, текст (корпус текстове). Междутекстовата свързаност се търси вече не само в посочените за прогимназиалната образователна степен релации (мит – фолклор – литература, литература – литература), но и в съотношението на литературния с останалите дискурси (социален, исторически, философски и т.н.).

Визирането на междутекстовостта следва да е съобразено и с видовете уроци.

Удачни са примерите в урока за нови знания върху епохата на Средновековието да се разкрие връзката между Библията, светите книги и литературата, а в урока за нови знания върху Българското възраждане връзката между фолклора и литературата. Урокът, в който учениците се запознават с биографията на автора, откроява диалога на авторовия с другите дискурси, съответно обогатява и конкретизира знанията за междутекстовата активност. Уроците за нови знания и за упражнение, свързани с изучаването на художествен текст, дават възможност за пълноценна реализация на междутекстовия подход, тъй като там обвързаността между текстовете се търси на различни интерпретативни равнища (заглавие, мото, сюжетно-композиционни особености и т.н.). Примерът с изведените междутекстови съпоставки в разказа „Кошута“ на Йордан Йовков е ярка илюстрация на тезата, че „затвореният“ анализационен подход би оцетил разбирането на текста, на неговия смисъл и значение. В уроците за обобщение на изучавани текстове/ на автор (корпус текстове) наблюдаваните междутекстови връзки се типологизират, поставя се акцент върху характерни особености

на авторския дискурс. Примерните теми „Християнски и езически представи в цикъла „Под манастирската лоза“ на Елин Пелин“, „Генеративни модели в поезията на Христо Ботев“ и др. открояват ролята на междутекстовостта за обобщаване и систематизиране на знанията.

Междутекстовият подход трябва да се прилага последователно при изучаването на корпус текстове, за да се открият особеностите в стила на автора.

Показателен пример в това отношение е разкритият пародиен диалог между произведения на Смирненски и творби на Иван Вазов и Кирил Христов. „Механизъмът на пародийното снизяване, доведен до съвършенство у Смирненски“ (По С. Янев) насочва към жанровия модел, към особеното напрежение в стилистиката и реториката на съпоставените автори. Способността на литературата не само да пресъздава художествени вселени, но и да твори нови светове намира своето изражение в примерите, изобилстващи със словесни изяви на междутекстовостта като цитати, клишета, пародии (на автобиография, на служебна биография, на различни стилове – публицистични, научни и др.) в творби на Йордан Радичков. Междутекстовият анализ онагледява как преплитането на свидетелската позиция със сказа съизразява преценки, дискредитира властови дискурси, литературни моди, стилове, източници на цитиращите механизми и т. н.

Споделяме представеното методическо гледище и защото откроява предимствата на междутекстовия подход в литературнообразователния дискурс – чрез него се реализира съвместното приложение на различните интерпретативни подстъпи към текста – херменевтичен, деконструктивистки, конструктивистки и др.

В „сечението“ на херменевтиката, деконструкцията и конструктивизма и методикът Адриана Дамянова открива необходимите условия за формирането на литературно компетентния читател. „Стоварянето“ на различните философски модели в труда на Дамянова „Херменевтика, деконструкция, конструктивизъм в образованието по литература в средното училище“ (Дамянова 2012) е плодотворно за настоящото изследване не само с концептуализирания фундамент на съвременната литературнообразователна парадигма, но и с представените идеи за междутекстови диалози в изучаваните литературнокласически творби.

Авторката изтъква податливостта на деконструкция на философската херменевтика на Гадамер, поставяща в центъра на литературнообразователния дискурс диалога – „единствено средство за постигане на истината“. Херменевтичните тези определят интерпретацията на художествената творба (продукт на художествената словесност) като игра, която се играе на сериозно от играещия; по отношение на която обаче той (играещият) има своя пред-разсъдък, унаследен от традицията. Именно чрез диалога, в който съизмерваме своите предразсъдъци с предразсъдъците на нашите предшественици, се осъществява разбирането като събитие и съ-битие. В този смисъл херменевтичната версия

на Гадамер интегрира, „отваря“ художествения текст към различни контексти, респ. към различни културни парадигми. Теорията на интерпретацията в херменевтичен стил е обвързана с проблема за многозначността на текста във феноменологията на Пол Рикъор. Тезите за множествения смисъл на текста, за неговата незавършеност по отношение на собственото му битие намират своето продължение/ опровержение в деконструктивистката критика, чийто емблематичен представител Дерида, определя деконструкцията като анализ (а не разграждане/ разрушаване), на структурите, които образуват дискурсивния елемент; като критично отношение, мислене. В основата на деконструктивисткия подход застава неверието към сигурното знание и извечните/абсолютни истини – неверие, характерно и за конструктивизма. Той (конструктивизмът) от своя страна разглежда знанието като конструкт, създаден от мислещи, проактивни личности.

Обговаряйки както обвързаността, така и полемиката между фундаменталните философски тези (с оглед приложението им в съвременния литературнообразователен дискурс), в трета глава на книгата „Херменевтика на деконструкцията“ (към деконструкцията на българския литературен канон)“ Дамянова представя „херменевтични версии“ на български литературнокласически творби през оптиката на деконструктивизма. Примерните междутекстови анализи открояват ролята на междутекстовостта за пълноценна комуникация с текста.

В сегмента „Националната митология като литература/ „деконструкция“ между „мрака“ на робството и „тъмнината“ на безславността“ (Дамянова 2012: 141 – 147) интерпретацията е съсредоточена „върху механизмите на обмен между „срама“ и „славата дивна“ във Вазовата „Епопея на забравените“, като вътреавторовият диалог е подложен на обстоен коментар. В „Блянове на модерен поет“: идеология на модерността (три версии)“ са разгледани представителни за родния канон творби, една от които е цикълът „Сън за щастие“ от П. Славейков (Дамянова 2012: 148 – 162). Наред със самоподразбирация се вътреавторов диалог тълкуването на цикъла „гради мост“ и с Вазова творба. При коментара на лирическата миниатюра „На гроба ми изникна щат цветя“ е поставен акцент върху мотива за продължаващия в „песните“ на Поета „живот“ и след смъртта, съотнасящ лирическата миниатюра с Вазовото стихотворение „В бъдещето“, където модернистичната естетическа концепция е откроена на фона на съпоставката с реалистично-романтичния поетически светоглед. Диалогът между библейското слово и символистичната поезия (обусловен от болезнено неизкоренимия копнеж на самообвиняващия се модерен човек за възвръщане на „изгубения Рай“) е ярко изразен при интерпретацията на редица Дебелянови творби в сегмента „Сън е бил...“. „Езикът на мълчанието“ (конструиране на трансцендентната родина)“ (Дамянова 2012: 162 – 177). В „Старопланински легенди“: „живият“ („прозрачен“) език (конструиране на литературата)“ (Дамянова 2012: 177 – 192) Йовковият цикъл е подложен на критическо четене, представящо поредица от междутекстови анализи на Йовковите легенди.

Примерна в това отношение е „играта с прочита“ на „Юнашки глави“, в хода на която са конструирани нови смисли и значения на познатия текст. Съпоставката между дискурса на Ботев и Вазов (представени съответно със стихотворението „На прощаване“ и романа „Под игото“) и Йовковия дискурс отнема величавата епичност (обичайна за културната ни традиция) в конструирания образ на Априлското въстание. В „живия“ („прозрачен“) език на литературното слово убеждава и съпоставката между шестата поред „Легенда“ – „Постолови воденици“ и поемата на П. Р. Славейков „Изворът на Белоногата“: „Постолови воденици“ като да подема „Изворът на Белоногата“ от финала на поемата, който оставя Гергана „там на чешмата седнала/ по месечинка да преде“. Подема, за да преобърне (иронически) утвърдените в него възрожденски императиви, патриархални (предцивилизовани) ценности, националномитологични комплекси.“ (Дамянова 2012: 190). Обилието от илюстрирани междутекстови връзки и съотнасяния е продължено в сегмента „Септември: деконструкцията на Logos-a” (или: Дерида по български)“, както и в четвърта глава на книгата „Конструктивистки дизайн: три опита“ на ученето“.

Междутекстовостта е въведена като задължителен инструмент в набора за интерпретация и в книгата на Радослав Радев „Технология на методите в обучението по литература“ (Радев 2015). Изследването на Радев се явява естествено продължение на тезата на Румяна Йовева за проблемността „като начин на откриване на проблеми в часа по литература“. Актуализирайки и доразвивайки съответната теза, трудът на Радев поставя акцент не върху „откриването на проблеми“, а върху уменията на учениците „да търсят и да формулират проблеми“. Идеята на предложената технология на литературнообразователните методи е да развива проблемността като начин на мислене, способстващ за осъществяването на едни от най-важните мисловни дейности – „съотнасянето, сравняването, уподобяването, оразличаването“ (По Радев 2015: 7–8). И тъй като тяхното формиране е немислимо без „отварянето на текста“, трудът на Радев, предлага множество примери на междутекстова активност, онагледяващи смислопораждащите възможности на изучаваните литературнокласически текстове.

Идеи, породени от анализационните наблюдения в първия сегмент на книгата, озаглавен „I. Коментар и коментирано четене“, точка пета „5. Коментиране на реалии, свързани с историческия, културния и социалния живот на човека и обществото“:

Роля на междутекстовата съпоставка за осмисляне на художествената теза:

В „5.1. Коментар на български народни митове, легенди и предания в художествените текстове“ е разгледан образът на самодивите в баладата „Хаджи Димитър“ от Христо Ботев. Изградената съпоставка в плана на релацията мит – фолклор – литература откроява художествената теза за юнашката саможертва и безсмъртие. (По Радев 2015: 50–51)

Междутекстова динамика, обусловена от контекста:

В „5.2. Коментар на митове от старогръцката митология в художествените текстове“ разкритата междутекстова активност в поемата „Септември“ на Гео Милев „отваря света на поемата и на нейните смисли“. В същата посока е разгледана одата „Левски“ от Иван Вазов, където художественият текст се съотнася едновременно с образи от старогръцката митология и християнската религия, поради което изследователското внимание се насочва към ролята на контекста. (По Радев 2015: 53–54)

Перифразата като проявление на междутекстовата активност:

В „5.3. Коментар на библейски митове и легенди в художествените текстове“ е открояна връзката на художествената литература с Библията. Думите на Исус: „Той им рече: истина ви казвам: няма никой, който да е оставил къща, или родители, или братя, или сестри, или жена, или деца, заради царството Божие, и да не е получил много повече в сегашно време, па и в идещия век живот вечен.“ (Лука. 18:29; 30) са съотнесени с изказване на Вазовия герой Бойчо Огнянов от романа „Под игото“: „Вашият живот и вашите челяди, и вашите къщи са нищо пред освобождението на България“. Ролята на перифразата е обобщена по следния начин: „Чрез тези позовавания се дава сила и сакралност на словото, посветеност и избраничество на героите, сравнявани с Исус (Левски), с апостолите и светците.“ (Радев 2015: 55).

Роля на междутекстовата динамика за разкриване на „въздействието“ на литературата върху историята:

В „5.4. Коментар на исторически събития, факти и явления в художествените текстове“ връзката между историческия факт и художествения текст е открояна чрез потърсения диалог между разказа „Една българка“ и одата „Кочо“ от цикъла „Епопея на забравените“ на Иван Вазов. В подобна насока са и коментиранияте връзки между историческото време и художествените послания в романа „Тютюн“ на Димитър Димов. В приведените примери чрез междутекстовата съотнесеност се разкрива ролята на историческия факт за постигане на художественото въздействие, но и могъщото въздействие на литературния текст върху историята, формиращо конвенционалните оценки (не винаги напълно достоверни) за паметното събитие. (Радев 2015: 55–57).

Роля на междутекстовата съотнесеност за разкриване на национално физиономичното:

В „5.5. Коментар на нрави, поведение, характер, свързани с национално специфичното в художествения текст.“ обектът на коментара е въведен по следния начин: „Нашата литература открива българина, когато е в своята патриархална среда („Българи от старо време“ на Л. Каравелов, „Чичовци“ на Иван Вазов, разказите на Иван Вазов, на Елин Пелин и Йордан Йовков,

„Железният светилник“ на Димитър Талев) и когато е сред другите, когато пътува и опознава света и себе си („Бай Ганьо“ на Алеко Константинов)“ (Радев 2015: 58). Последвалата вътреавторова съпоставка (очерка „Бай Ганьо в Русия“, пътеписа „Невероятно наистина, но факт: 300 души на Черния връх“, и рецензията „По повод на една книжка“) цели освобождаване на рецепцията „от вярната теза“.

Приведените примери илюстрират част от методологията за изграждане на литературни компетентности, в която коментарът и коментираното четене на литературната творба се базират до голяма степен на междутекстовия подход. В подкрепа на изложеното становище е следното гледище на Р. Радев: „Вметвам този факт, тъй като осъзнавам колко многопосочни могат да бъдат изследванията, свързани с този проблем, тъй като неговият живот в естетичното поражда идеята за затвореност, херметичност, но и за междутекстовост, която предполага литературата да бъде мислена като отворена система.“ (Радев 2015: 182)

„Като отворена система“ се мисли литературата и в методическия **труд** „Урокът по литература 1.–12. клас Методология и методика“ (Тенева 2005) с автор Теменуга Тенева. Особен интерес за настоящата разработка представляват вижданията за **многозначността като основен белег на художествената творба**: „Но как да си представим единицата учебно време, учебно съдържание и неговото преподаване като параметри на една урочна тема за литературен разговор в училище като например „Смъртта в поезията на Ботев“? Как да съвместим очакванията за яснота и прозрачност на постигнатото познание с неединичността на възможните отговори: смъртта като духовен и физически край на неприютената от света на „своите“ личност (Майце си); смъртта като жертвоготовност (Делба); като част от живота-борба-път – „страшен, но славен“ (На прощаване); като безсмъртие (Хаджи Димитър) и т.н.“ (Тенева 2005: 16). Тезата на Тенева за неидентичността на постигнатите смисли при четенето/разчитането на литературната творба е убедителна, защото представя диалогът между текстовете като същностна съставка на литературния урок.

Впечатляващ е дидактическият профил на урока по литература в **основната образователна степен** в труда на Тенева. Авторката не оспорва въведената от поднормативната база представа за иманентния прочит на произведенията, позволяващ да се „отграничат в единичността на примерите типологичните за културния модел фолклор, литература или жанр характеристики“ в пети и шести клас. Но при моделирането на урока по литература в седми клас настойчиво заговаря за „едно по-разгърнато, не само затворено четене на литературните текстове“, защото „макар все още несъзнателно“ читателят/ученик вече „се изкушава от пред-знанието за творбата“. Съзнателно отпразнените междутекстовите мостове между различните български литературнокласически произведения илюстрират постижимостта на методическата идея междутекстовият подход да съгради стратегията на литературнообразователния дискурс още в прогимназиалната образователна степен.

Представените примери разкриват междутекстовостта като необходим подход за откриване на смисъла и значението на текста. Вътреавторовата междутекстовост е илюстрирана чрез съотнасянето на разказите „По жътва“ и „Косачи“ от Елин Пелин (изучавани съответно в шести и седми клас). Съпоставката между творби от различни автори е извършена въз основа на следните равнища: контекста на времето на създаване на произведенията (общ или близък) – „На прощаване“ от Хр. Ботев и „Немили-недраги“ от И. Вазов; присъствие на фолклорна образност, звучене, начин на преживяване на света – „На прощаване“ от Хр. Ботев и „По жицата“ от Й. Йовков. (Тенева 2005: 95–96).

Споделяме коментара на учебното съдържание по литература за 5. – 8. в книгата на Тенева, открояващ липсата на съгласуваност между нормата (или по-скоро отсъствието на такава що се касае до междутекстовостта) в съответните учебни програми и действителния „говор“ за литературата в класната стая: „Що се отнася до „затвореността“ на прочита пък, още от пети клас той престава да бъде толкова самостоятелен.“ (Тенева 2005:99). Становището черпи своите аргументи от учебното съдържание още в четвърти клас, когато се изисква обобщено „описване“ на приказния модел (фолклорен и авторски), което само по себе си е индикатор за изкушеност от „пред-знанието“. Тази изкушеност се изявява особено отчетливо в следващите класове, от натрупания вече познавателен опит на учениците, „разпознаващи“ творбите на българските класици. При поредния прочит на творби от Ботев, Вазов, Елин Пелин, Йовков, Яворов... не само се актуализират представите за твореца и неговите произведения, но и се съграждат неднозначните художествени образи в читателските възприятия.

Показателни за потребността от системно приложение на междутекстовия подход в урока по литература са редица примери (варианти на уроци), с които Тенева подкрепя своята позиция. В обобщителния урок за пети клас на тема „Приказният модел и приказното многообразие на вълшебните народни приказки“ устойчивостта на приказния модел намира своите различни „версии“ в редица произведения на българската литература – „в историите за змията и бялата лястовичка в „По жицата“; в наратива за тримата братя, неуспели да опазят родовото богатство в „Гераците“; в „благите лъжи“ на разказвача в „Косачи“, ...“. Методическите идеи за изучаване на лирически текст в шести клас са реализирани чрез съотнасянето на народната лазарска песен „Що ми е мило и драго“ и Яворовото стихотворение „Пролет“. Подобна логика следва и тематичната единица (разгърната в няколко урока), свързана с изучаване на Йовковия разказ „По жицата“. В коментара на урочната концепция Теменуга Тенева отбелязва позитивите на институционално утвърдения иманентен прочит – чрез него се създават умения за разпознаване и интерпретация на епическата структура. Изтъкната е обаче и необходимостта краткият епически вид да бъде анализиран с помощта на междутекстовия прочит: „Натрупванията от познанията на вече изучените творби, които повтарят определени авторски

присъствия в различните класове (Вазов, Елин Пелин, Йовков и други са представени с повече от едно произведения през годините), разрешават да се осъществят и някои интертекстуални и межкултурни отношения, подготвящи контекстуалния прочит в горна степен.“ (Тенева 2005: 123). В хода на уроците са открити междутекстовите съотнасяния между разказите „По жицата“ от Й. Йовков и „Косачи“ от Елин Пелин. Урокът в осми клас е дефиниран като педагогически дискурс, осъществяващ прехода към „отворения“ прочит на текстовете на базата на тяхната „тематична близост“.

Приемаме концептуализацията на литературното образование в **гимназиалната образователна степен**. Изучаваните на литературните творби чрез полагането им в различните контексти (исторически, психологически, етически, философски, социокултурен и др.) и отредената доминантна позиция на междутекстовия диалог са всъщност ключът към съвременния литературнообразователен дизайн. Интригуваща е идеята за уподобяването на стремежа към идентификация и самоидентификация на учениковата личност с „оразличаването-приобщаване на литературния текст в мрежата от отношения на вече съществуващите текстове“. (По Тенева 2005: 144).

Ролята на междутекстовите връзки и съотнасяния е открояна при разглеждането на редица творби, включени в учебното съдържание по литература за 9. – 12. клас. Позволяваме си да обговорим някои от примерите, изложени от Тенева, защото те аргументират за пореден път тезата на нашата разработка. В урока за монографично представяне на творчеството на П. П. Славейков и П. Яворов (Тенева 2005: 157–158) интерпретацията на мотива за страданието е осмислена чрез съпоставката на страданието на лирическият субект от „Сън за щастие“ на П. П. Славейков със страданието на Яворовия лирически човек в „Градушка“, „Ледена стена“, „Среща“, „Две души“, както и с това на Елин – Пелиновите герои от „Задушница“, „На оня свят“, „Напасть божия“, „Ветрената мелница“. „Разколебаният идеал“ на лирическият герой в цикъла „Хайдушки песни“ на П. Яворов (Тенева 2005: 158–159) е анализиран чрез съпоставка с идеала на лирическият герой от Ботевите поеми „Хайдути“ и „На прощаване“. В уроците за четене на драматически текстове са представени идеи за междутекстови диалози между Шекспировия „Хамлет“, главата „Представлението“ на Иван Вазов и епизод от „Автобиография“ на Бр. Нушич. Към проявите на интертекстуалността е включен и диалогичният прочит на литературните прототипове в тяхната кино-версия. Авторката обосновава рационализираните междутекстови връзки в литературнообразователния дискурс в следното изследователско становище: „Повод за съотнасянето на различни текстопораждащи дискурси може да бъде всеки текст или творчество, в което прозвучават вече познати от предходни културни ситуации художествени смисли.“ (Тенева 2005: 158).

Заклучение

От разгледаните изследвания става видно, че съвременните учени са еднородни в схващанията си за литературата – сама по себе си тя представлява един огромен интертекст, в който отделните текстове изпълняват ролята на градивни частици/„панели на пъзела“. От своя страна текстовете, съотнасяйки се помежду си (по един или друг начин – било с текст от синхронното обкръжение /или пък от историческата традиция) създават мрежата, чието разплитане мотивира „познавателното и изследователско любопитство на ученика“ (Н. Георгиев), провокира удоволствието от „играта“ с текста.

ЛИТЕРАТУРА

- Барт 2003:** Барт, Р. Смъртта на автора. // Електронна публикация в Литературен клуб 2003. **Barthes 2003:** Barthes, R. The death of the author. // An electronic publication in the Literary Club 2003.
- Гадамер 1997:** Гадамер, Х.-Г. Истина и метод. Превел от немски Димитър Денков. Издателство ЕА. Плевен, 1997. **Gadamer 1997:** Gadamer, H.-G. Truth and method. Translated from German by Dimitar Denkov. EA Publishing House. Pleven, 1997.
- Георгиев 1992:** Георгиев, Н. Цитирацият човек в художествената литература. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1992. **Georgiev 1992:** Georgiev, N. The quoting man in the literary fiction. Sofia: University Publishing House “St. Kliment Ohridski”, 1992.
- Дамянова 2012:** Дамянова, А. Херменевтика, деконструкция, конструктивизъм в образованието по литература в средното училище. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2012. **Damyanova 2012:** Damyanova, A. Hermeneutics, deconstruction, constructivism in the secondary school literature education. Sofia: University Publishing House “St. Kliment Ohridski”, 2012.
- Йовева 2008:** Йовева, Р. Методика на литературното образование. Трето, преработено и допълнено издание. Шумен: Университетско издателство „Епископ Константин Преславски“, 2008. **Yoveva 2008:** Yoveva, R. Methodology of Literary Education. Third, revised and completed edition. Shumen: University Publishing House “Episkop Konstantin Preslavski”, 2008.
- Лотман 1998:** Лотман, Ю. Култура и взрив. София: Издателство „Кралица Маб“, 1998. **Lotman 1998:** Lotman, Y. Culture and Explosion. Sofia: „Kralitsa Mab“ Publishing House, 1998.
- МОН 1991:** МОН. Закон за народната просвета. // Държавен вестник, бр. 86, 18 октомври 1991. **MES (Ministry of Education and Science).** National Education Act // State Gazette, no. 86, October 18, 1991.
- МОН 2015:** МОН. ЗАКОН за предучилищното и училищното образование. // Държавен вестник, бр.79, 13 октомври 2015, в сила от 1.08.2016 г. **MES (Ministry of Education and Science).** Pre-School and School Education Act // State Gazette, no. 79, October 13, 2015.
- Протохристова 1996:** Протохристова, К. Благозвучието на дисонанса. Опити върху междутекстовостта. Шумен: Алтос, 1996. **Protohristova 1996:** Protohristova, K. The Euphony of Dissonance. Attempts on intertextuality. Shumen: Altos, 1996.

Радев 2015: Радев, Р. Технология на методите в обучението по литература. Варна: Издателство „Славена“, 2015. **Radev 2015:** Radev, R. Technology of Literature Education Methods. Varna: Slavena Publishing House, 2015.

Тенева 2005: Тенева, Т. Урокът по литература 1.–12. клас. Методология и методика. Шумен: Университетско издателство „Епископ Константин Преславски“, 2005. **Teneva 2005:** Teneva, T. The literature lesson in 1.–12. class. Methodology and methods. Shumen: University Publishing House “Episkop Konstantin Preslavski”, 2005.